

A *crimenek* Titus Livius művében

Bevezetés

Livius, a nagy történetíró munkájában elsősorban a történelmi fontosságú kül- és belpolitikai eseményekre koncentrált, ugyanakkor elejtett megjegyzéseiből a jogfejlődésre vonatkozó számos értékes adatot is nyerhetünk, ami különösen fontossá teszi művét, hiszen a római jog korai időszakára vonatkozóan kevés forrás áll rendelkezésünkre. Bár Livius nem volt jogász,¹ ugyanakkor – mint minden művelt római – rendelkezett bizonyos jogi alapműveltséggel, amit tükröz az is, hogy munkájában mindig élesen megkülönböztette a köz- és magán dolgokat,² ami a római jog egyik alapvető felosztása.³ A *crimenek*re vonatkozóan művében leggyakrabban konkrét perekkel kapcsolatban találhatunk hivatkozást. Ezek közül sok ügyre csak utal, éppen ezért a valóban gazdag forrást a politikai háttérrel is rendelkező ún. „nagy” ügyek jelentik, mivel ezekről a történetíró részletesen is beszámol.⁴

A közüldözés alá eső bűncselekmények közül talán az első⁵ – de mindenképpen a legfontosabb – a *perduellio*, emellett már a királykorban megjelent önálló bűncselekményként az emberölés is.⁶ A XII táblás törvény idején a kör

---

¹ Ezt mutatja az is, hogy sokszor csak „főbenjáró” ügyet említ, a konkrét bűncselekmény megnevezése nélkül.

² Még ott is, ahol ez felesleges, lásd Livius: 5.53.2. (LIVIVS: *Ab urbe condita*... I–XIV, The Loeb Classical Library, London 1968–1984. Ford: B.O. Foster, E.T.Sage, F.G. Moore, A.C. Schlesinger)

³ D. 1.1.1.2. Ulp.; D.50.16.225. Venuleius.

⁴ Ezért csak Livius művének teljes terjedelemben fennmaradt könyveit vizsgálom, melyek a I–X. könyvek (a Kr.e. 753–292-ig terjedő időszakra vonatkozóan), illetve a XXI–XLV. könyvek (melyek a Kr.e. 218–167-ig terjedő időszakot ölelik át.)

⁵ BAUMAN, RICHARD A.: *Crime and Punishment in Ancient Rome*. London and New York, 1996. 72. p. ill. Liv. 1.26.7. Horatius elítélése: „...P. Horati, tibi perduellionem iudicio...”

⁶ A kettő közül a hazaárulás a súlyosabb, hiszen magába olvasztja az emberölési tényállást is akkor, ha a hazaárulást emberöléssel követik el. Horatius ügye emberölés, de „...duumviri perduellionem iudicent...” (Liv.1.26.6.), ill. később Sora áruló lakosainak büntetése (Liv. 9.24.15.) továbbá Livius bizonytalansága vagy tévedése Kr.e. 485-ben: „... a quaestoribus

némileg bővült⁷ és megjelentek egyéb, ezen belül szakrális eredetű bűncselekmények is, anélkül azonban, hogy rendszerbe foglalásukra sor került volna.⁸ A *crimenek* körének fokozatos bővítése ezt követően részben a köztársasági törvényhozás útján, részben pedig a már meglévő tényállások pontosításával fokozatosan történt. A *crimenek* első, eljárásjogi alapokon történő rendszerbe foglalása Sulla nevéhez fűződött, ennek hatása még Livius idejében is jól érződött, így azt a lehetőséget sem zárhatjuk ki, hogy a történetíró ezen szabályok egy részét maga vetítette vissza a korábbi időkre.

Perduellio

A kezdetek során hazaárulás alatt értettek az ősi Rómában minden olyan cselekményt, mely a római állam biztonságát bárhogy veszélyeztette.⁹ Ide sorolhatók éppen ezért azok a bizonytalan megítélésű esetek is, ahol Livius csak „főbenjáró” bűncselekményt említ, de más bűncselekmény kizárható.¹⁰ Annak ellenére, hogy a *perduellio* kifejezést Livius alig használja,¹¹ megállapítható, hogy az ősi római jogban a hazaárulás volt a legáltalánosabb *crimen*.

Ide tartozott természetesen a szűkebb értelemben vett hazaárulás: az ellen-séghez történő átállás¹² vagy arról tárgyalások kezdése,¹³ a polgárok elárulása és

Caesone Fabio et L. Valerio diem dictam perduellionis, damnatumque populi iudicio,....” (Liv. 2.41.11.)

⁷ Ugyanakkor Cicero szerint még ekkor is csak igen kevés bűncselekményre vonatkozott főbenjáró büntetés. (CICERO: *de rep.* 4.10.12.: „...nostrae contra duodecim tabulae cum perpaucae res capite sanxissent....”)

⁸ Lásd MOMMSEN, THEODOR: *Römisches Strafrecht*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz 1955 (az 1899-es Duncker & Humblot kiadás alapján) 527. p., *perduellio* és *parricidium*, illetve a *furtum* közjogi esetei: *sacrilegium* és *peculatus*.

⁹ Bár a XII táblás törvény csak két tényállást nevesít: 9.5: „*hostem concitare*” és „*civem hosti tradere*”. Lásd még ZLINSZKY JÁNOS: *Római büntetőjog*, Budapest, 1991. 103. p., azonban ezeket Livius így nem említi.

¹⁰ Liv.10.46.16.: K.r.e. 293-ban (részletek említése nélkül) „...*qui dicta die ....*”, Liv. 45.16.4.: K.r.e. 167-ben: „... *ad res capitalis quaerendas ex senatus consulto retentus....*”

¹¹ Kifejezetten csak négy esetben: Liv. 1.26.7., 2.41.11., 26.3.9., 43.16.11.-12.

¹² Lásd Liv. 28.9.: K.r.e. 640-ben Mettius kivégzése, Liv.8.20.7-8.: K.r.e. 329-ben Vitruvius Vaccus Rómára támadt, ezért elfogása után kivégezték, házát lerombolták és vagyonát az isteneknek ajánlották fel. Liv. 26.34.1.-13.: K.r.e. 210-ben Capua korábban római jogot kapott (26.33.10.) polgárait a szerint bünteti a szenátus átruházott hatáskörben (26.33.10.), hogy meny-nyiben vettek részt az elpártolásban. (26.33.10.). Ellenpélda: 9.16.10.: K.r.e. 319-ben az áruló Satriciumi római polgárok (9.16.2.) ügyében a konzul döntött, ill.: 2.35.6.: M. Coriolanus Róma elleni támadása nem hazaárulás, mivel őt már korábban száműzték, így polgárjogát elvesztette.

¹³ Liv. 29.36.11.: K.r.e. 204-ben Etruriában és 30.24.4.: K.r.e. 203-ban az Itáliai városokban vizsgálat folytatása.

legyilkolása.¹⁴ Ezt a bűncselekményt csak római polgár vagy szövetséges állam polgára követhette el, az ellenség nem.¹⁵

Tágabb értelemben ide sorolható a katonai lázadás¹⁶ is, azonban ez általában a hadvezér katonai büntető hatalma körében került rendezésre¹⁷ – kivételes esetben azonban a felelősségre vonás csak utólag következett be, mint Postumius¹⁸ vagy a *Regium*-i légio¹⁹ ügyében. Büntették azt is, ha egy impériummal nem rendelkező beosztott parancsnok elbocsátotta a sereget,²⁰ vagy egy katoná elhagyta a csapatát.²¹ Livius a legtöbb példát a hadvezérek ellen csatavesztés miatt indított eljárásokra vonatkozóan szolgáltatja.²² Ezek az esetek nem tekinthetők szűkebb értelemben vett hazaárulásnak,²³ mivel a tényállási elemek közül hiányzik a szándékosság, ezért inkább a hivatali kötelesség gondatlan megszegésének minősülnek. Ezt bizonyítja az is, hogy a büntetés nem főbenjáró, hanem általában egy nem túl magas *poena*, ami a korai időkben általában 10.000 *as*²⁴ és 15.000 *as*²⁵ közötti pénzbüntetés, a 2000 *as*²⁶ összeg kivételesen enyhén tekinthető. Az említett ügyek általában marasztalással végződtek, de ismerünk vádelejtéssel²⁷ és felmentéssel²⁸ záruló eljárásokat is. A hadiszerecnse

¹⁴ Liv.9.24.15.: Kr.e. 319-ben Sora bevétele után Rómába vitték és lefejezték a 225 árulónak tekintett lakost: „*Omnes qui Romam deducti erant virgis in foro caesi ac securi percussi*.”

¹⁵ Liv.22.33.1.: Kr.e. 217-ben egy pun kémét „csak” kézlevágással büntettek: „...*speculator Carthagiensis deprensus praecisisque manibus dimissus*.”, de: Liv.25.7.13.: túsok szökése után halálbüntetés: „...*caesi ex saxo deiuntur*...”

¹⁶ Liv.4.49.11.: Kr.e. 414-ben: „...*seditiones*...”, Liv.28.38.14.: Kr.e. 205-ben: „...*inter seditionem militarem in Hispania*...” (a lázadás Kr.e. 204-ben lásd Liv.28.29.11.), Liv.32.3.6.: Kr.e. 199-ben.

¹⁷ Liv.4.49.50.: Kr.e. 414-ben, Liv.28.29.11. Kr.e. 204-ben, Liv.29.9.10. Kr.e. 205-ben, Liv.32.3.6.: Kr.e. 199-ben.

¹⁸ Liv.4.50.5.: Kr.e. 414-ben saját katonái követték halálra a zsákmány miatt, ez ügyben a konzulok folytatták le a nyomozást: Liv.4.51.2.: „...*de quaestione Postuminae caedis*...” és csak keveseket ítélték halálra.

¹⁹ Liv.28.28.3.: „...*propter quod facinus tota legio, milia hominum quattuor in foro Romae securi percussi sunt*.” De Polybios szerint csak 300 embert, mert csak ennyien éltek túl a visszafoglalást. Vö. Polybios Hist. 1.7.11.

²⁰ Liv.40.41.9.: Kr.e. 180-ban: „...*senatus consultum factum est ut M. Fulvius in Hispaniam relegaretur ultra Novam Carthaginem*.”

²¹ Liv.40.41.11.: Kr.e. 180-ban: „...*qui miles ad exercitum non redisset, eum ipsum bonaque eius vendere consul iussus*...”

²² Konzul: Liv.2.52.5.: Kr.e. 476-ban, Liv.2.52.8.: Kr.e. 474-ban, Liv.3.31.5.: Kr.e. 454-ben, Liv.4.42.3.: Kr.e. 422-ben, Liv.4.44.10.: Kr.e. 420-ban, katonai tribunus konzuli rangban: Liv.4.41.10.: Kr.e. 423-ban, Liv.5.11.4.: Kr.e. 401-ben, praetor: Liv.26.3.1. Kr.e.211-ben.

²³ Bár előfordul, hogy Livius retorikai fogásként annak minősíti: Kr.e. 423-ban: „*Itaque advocata contione cum proditam Veii rem publicam esse ab ductibus*...” (Liv.4.40.5.)

²⁴ Liv.3.31.6.: Kr.e. 454-ben, Liv.4.41.10.: Kr.e.423-ban., Liv.5.12.1.: Kr.e. 401-ben,

²⁵ Liv.3.31.6.: Kr.e. 454-ben, Liv.4.44.10.: Kr.e. 420-ban,

²⁶ Liv.2.52.5.: Kr.e. 476: „*In multa temperarunt tribuni, cum capitis anquisissent, duorum milium aeris damnato multam dixerunt*.” Ami gyakorlatilag felmentéssel volt egyenlő, de a vádlott mégis belehalt a szégyenbe.

²⁷ Liv.4.42.9.: Kr.e. 422-ben.

²⁸ Liv.2.52.8.: Kr.e. 475-ben, Liv.4.41.11.: Kr.e.423-ban: „...*omnes tribus absolverunt*.”

forgandóságával,²⁹ a balszerencse³⁰ lehetőségével a rómaiak is tisztában voltak, ugyanakkor a csatavesztés ténye bármikor felhozható vád volt a korábbi hadvezér ellen, még akkor is ha a tényleges ok nem ez, hanem például politikai küzdelem vagy egyszerű elégedetlenség volt.³¹ Ha azonban a csatavesztést a hadvezér saját gyávaságával okozta,³² akkor már egyértelműen hazaárulásért felelt, mint azt a Fulvius *praetor* elleni per igazolja.³³

A háborúban elkövetett cselekmények körén túl, egészen a *crimen laesae maiestatis* kialakulásáig³⁴ békeidőben is a hazaárulás körébe tartozott a magisztrátusi hatalommal való mindenfajta szándékos visszaélés,³⁵ melyet külön törvények vagy az alkotmányos gyakorlat tiltott. A hadviseléssel kapcsolatban elvileg ide tartoztak az alábbi tényállások, melyek súlyosabb eseteit hazaárulásként bírálták el, míg az enyhébbekhez nem kapcsolódott büntetés: a tilos (hadüzenet nélküli) háború kezdése,³⁶ a provincia határának engedély nélküli átlépése,³⁷ ha a hadvezér katonáit magáncélra használta fel,³⁸ illetve békében (nem megüzent háborúban) elkövetett, vagy a szövetségesekkel szemben elkövetett fosztogatás. Ez utóbbi lehetett egyértelműen eldönthető,³⁹ de kialakulhatott vita azon is,

²⁹ Liv.5.12.1.: Kr.e. 400-ban: „...belli fortunamque...”, Liv.40.40.10.: Kr.e. 180-ban felajánlott templom Fortuna Equestris részére.

³⁰ Liv.4.42.3.

³¹ Liv.3.31.6.: Kr.e. 454-ben nem osztott a katonáknak a hadizsákmányból, Liv.4.44.10.: Kr.e. 420-ban, mert akadályozta a néptribunusok földtörvény javaslatát.

³² Liv.26.3.1.: „*Reus ab se culpam in milites transferebat.*”, Liv.26.3.6.: „...*ab eo desertos milites, cum haud vanum timorem ducis crederent.*...”

³³ Liv.26.3.9.: Kr.e. 212-ben: „...*perduellionis se iudicare.*...”

³⁴ Első megjelenése BAUMAN: i. m. 13. p. szerint Kr.e. 246-ban Claudia ügye, (l. még Liv: 19. per.)

³⁵ Liv.3.56.4.: Kr.e. 449-ben App. Claudius volt decemvir ellen, a Verginia ügy miatt, ami lényegében az iniuria lett volna: szabad ember megfosztása a szabadságtól, de ő ezt mint magisztrátus követte el: „...*unius tantum criminis nisi iudicem dices, te ab libertate in servitutem contra leges vindicias non dedisse.*”. Appius öngyilkosságba menekült az ítélet elől (Liv.3.58.6.), társát Sp. Oppiust saját visszaélési miatt szintén perbe fogták, aki szintén öngyilkos lett, (Liv.3.58.9.) míg M. Claudius, Appius segítőjét (*adsertor*) száműzték: „...*ultimam poenam dimissus Tibur exsulatum abiit.*...” (Liv.3.58.10.)

³⁶ Liv.5.36.1-10.: Kr.e. 390-ben a római követ Q. Fabius harcba szállt a gallok ellen, „...*contra ius gentium.*...” (Liv.6.1.7.), amiért Kr.e. 389-ben perbe fogták, de az eljárás alatt meghalt, ezért sokan öngyilkosságra gyanakodtak. (Liv.6.1.7.), Liv.39.3.2.: Kr.e. 187-ben Galliában M. Furius praetor, de ellene nem indult eljárás, a szenátus csak az eredeti állapotot állította helyre., Liv.41.6.2., Kr.e. 178-ban, l. a következő lábjegyzetet, Liv.42.8.1-8.: Kr.e. 173-ban, mert a konzul háborút kezdett a ligurokkal, bár ügye a nép elé került, de az eljárást a praetor elhúzta amíg hivatali ideje lejárt Kr.e. 172-ben, így nem ítélték el. (Liv.42.22.7.), Liv.43.5.5.: Kr.e. 170-ben a volt konzul vádolták be, de ügyét nem tárgyalták távollétében, Liv.45.31.2.: Kr.e. 167-ben római katonákat adott egy mézáriláshoz.

³⁷ Liv.41.6.2.: Kr.e. 178-ban mert a konzul átlépte a provincia határát és háborút kezdett Histriában.

³⁸ Lásd Liv.11.per.Kr.e. 292-287 L. Postumius konzul: „...*opera militum in agro suo usus erat, damnatus est.*...”

³⁹ Liv.29.1.17.: Kr.e.205-ben Syracusa, Liv.43.8.7.: Kr.e. 170-ben Chalcis.

hogy vajon elfoglalták vagy inkább visszafoglalták⁴⁰ a korábban szövetséges várost. Az első esetben ugyanis a zsákmányolás jogos volt, az utóbbi esetben viszont tilos. Ebben az előkérdésben a szenátus határozattal döntött,⁴¹ és ha megállapította, hogy nem háborúban foglalták el az adott települést, akkor az eredeti állapot helyreállítását rendelte el, de a hadvezér ellen ekkor sem indult eljárás.

Békében idetartozott a magisztrátusi hatalom túllépése akár időben,⁴² akár hatáskörben,⁴³ (még a diktátor esetében is⁴⁴) a megvesztegetés,⁴⁵ a *repetunda*, vagy akár a hatalom nem gyakorlása⁴⁶ is. Ide tartozott továbbá a magisztrátusi hatalom tilos megszerzésére való szándékos törekvés: a választók befolyásolása érdekcsoportok kialakításával,⁴⁷ az *ambitus*.⁴⁸ Ide sorolhatjuk a királyság visszaállítására⁴⁹ való törekvést, tágabb értelemben az alkotmányos rend elleni

⁴⁰ Liv.26.32.2.: Kr.e. 210-ben: „...et urbem recipi, non capi, et receptam legibus antiquis et libertate stabiliri...”

⁴¹ Liv.26.32.6.: Kr.e. 210-ben Marcellus konzul Syracusa kifosztása miatt, de a szenátus mellé állt: háborúban foglalták el, de Kr.e. 205-ben történt fosztogatásra ez már nem vonatkozott (Liv.29.1.1.7.). Ellenkező döntés:(a hadiállapot nem került megállapításra): Kr.e. 187 Ambracia (Liv.38.44.4.), Kr.e.170-ben Abdera és Coronea esetében. (Liv.43.4.11.)

⁴² Liv.9.34.25.: Kr.e. 310-ben Appius Claudius nem tette le cenzori hivatalát, ezért a néptribunus bilincsbe akarta veretni a lex Aemilia megsértése miatt, de a társai intercessiója ezt megakadályozta. „...et nisi Aemiliae legi parueris, in vincula duci iubeo...”

⁴³ Liv.6.38.9.: Kr.e. 368-ban egy Livius szerint is kétséges tudósítás szerint Camillus diktátort fenyegette 50.000.-as büntetés, ha belpolitikai ügyben él diktátori hatalmával: „...ut si M. Furius pro dictatore quid egisset, quingentum milium ei multa esset...”

⁴⁴ Liv.7.4.2.: Kr.e. 363-ban L. Manlius Imperiosus esete amikor a vallási cselekmény (szög beverése) elvégzése után háborúra soroztatott, majd hivatala letétele után Kr.e. 362-ben az elítéléstől csak fia mentette meg: „...verba iuraret se patris eius accusandi causa consilium plebis nunquam habiturum.” (Liv.7.5.5.)

⁴⁵ Liv.42.45.8.Kr.e. 172-ben Decimus követ: „...captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis Romam redit.”

⁴⁶ Liv.42.21.4.: Kr.e. 172-ben ha a konzulok nem indulnak el a provinciájukba „...et consulibus multam se dicturos nisi provincam exirent denuntiarunt”.

⁴⁷ Liv.9.26.8.: Kr.e. 314-ben a campaniai szövetségeselek hűtlenségét (Liv.9.26.5: „cum omnia infida Romanis essent.”) vizsgáló diktátor a vizsgálat befejezése után Rómában vizsgálta a tisztviselők elnyerésére létrehozott érdekszövetségek ügyét: „...sed in universum qui usquam coissent coniurassent adversus rem publicam...” (Liv.9.26.8.) , majd a diktátor lemondott és maga is a vizsgálatot folytató konzul elé állt vádlottként, ahol is felmentették. (Liv.9.26.21.) Később Publilius Philo-t is bevádolták, akit szintén felmentettek (Liv.9.26.21.)

⁴⁸ Liv.4.25.13.: Kr.e. 432-ben már tiltották a *toga* kihéhrítését: „...ne cui album vestimentum addere petitionis causa liceret.”, majd Liv.7.15.12.: Kr.e. 358-ban: „...et de ambitu .... tum primum populum latum est”, illetve 7.16.1. és 40.19.11. Kr.e. 181-ben: „Et legem de ambitu consules ex auctoritate senatus ad populum tulerunt.”

⁴⁹ Liv.4.15.1.: Kr.e. 439-ben Sp. Maelius ügye akit „...si regni crimine...” miatt ölt meg a lovassági parancsnok, Liv.6.20.4.: Kr.e. 385-ben M. Manliust, miután ő a szenátust tolvajlással vádolta „...falso crimine senatus oblataeque vani furti invidiae...” (Liv.6.16.1.) majd a következő évben „... ad regni crimem...” alapján ítélték halálra.

összeesküvést,⁵⁰ ide értve a népgyűlés rendjének megzavarását,⁵¹ valamint a népgyűlés működésének akadályozását is.⁵² A *crimen laesae maiestatis* kialakulása előtt, ha büntették, akkor ide sorolhatjuk a néptribunusi hatalom elleni fellépés⁵³ szervezését, sőt egyes vallási szabályok megszegése esetén is felmerülhetett büntetés, ami szintén ide sorolható.⁵⁴

Ide sorolhatjuk továbbá a fennálló államrend elleni szervezkedést,⁵⁵ ide értve a sok személyt fenyegető bűncselekmények „üzletszerű” elkövetését. Erre legismertebb példa a Kr.e. 186-ban kirobbant a bacchanáliák ügye, amit „egy belső összeesküvés”-ként fogtak fel,⁵⁶ ami világosan mutatja, hogy nem magával vallási szertartással, hanem az azok mögött megbújó sokféle bűncselekmény ellen, ill. azoknak az államberendezkedést fenyegető hatása miatt lépett fel a római állam szigorú módon. Ide tartoztak a „...titkos éjszakai szertartások”,⁵⁷ „a fajtalanok”,⁵⁸ „...hamis tanúk, hamis pecsétek, végrendeletek és feljelentések” készítése, „...sőt egyes családokban mérgezésekre és gyilkosságokra is sor került”.⁵⁹ A szenátus szigorú nyomozást rendelt el az összeesküvők ellen⁶⁰ nemcsak Rómában, de egész Itáliában is,⁶¹ különös tekintettel az éjszakai összejöve-

⁵⁰ Liv.3.11.9.: Kr.e. 461-ben Q. Caeso pere: „...capitis diem dixit...” ehhez még egy emberölési ügy is kapcsolódott (Liv.3.13.2.)

⁵¹ Liv.25.4.8.: Kr.e. 215-ben Postumius és társai peculatus pere hazaárulásba fordult át, Liv.43.16.11: Kr.e. 169-ben mert a censorok megzavarták a népgyűlés rendjét: „...et utrique censori perduellionem se iudicare pronuntiavit...”, a népgyűlést össze is hívták „...comitiis perduellionis dicta dies...” (Liv.43.16.12.) , de végül felmentették őket, bár ez egyikük elítéléséhez csak nyolc centuria szavazata hiányzott. (Liv.43.16.16.)

⁵² Liv.22.34.3.: Kr.e. 217-ben bizonytalan, talán az augurok ellen, mert akadályozták a népgyűlés megtartását: „...criminando non senatum modo sed etiam augures, quod dictatorem prohibuissent comitia perficere...”

⁵³ Liv.2.35.6.: Kr.e. 491-ben Coriolanust is valószínűleg ezért ítélték el, mert a nép ínségét a tribunusi hatalom letörésére akarta kihasználni: „*Damnatus absens in Volscos exulatum abiit...*”, Liv.5.29.7.: Kr.e. 393-ban volt néptribunusokat ítélték 10.000-10.000 as büntetésre, mert a többi néptribunus ellen a szenátus érdekében jártak el: „...et pessimo exemplo innoxii denis milibus gravis aeris condemnati sunt.”

⁵⁴ Liv.37.51.4.: Kr.e. 189-ben a pontifex maximus és Quirinus flamenje közötti kölcsönös pénzbírság ügye került nép elé: „...et provocatum ad populum est...”, Liv.40.42.9.: Kr.e. 180-ban a pontifex maximus a duumvir navalist ítélte pénzbüntetésre: „...rem multa duumviro dicta a pontifice...”, majd az ügy a nép elé került a duumvir provokációja után: „...cum provocasset certatum ad populum.”

⁵⁵ Liv.32.1.7. és Liv.39.8.1.: „coniuatio”.

⁵⁶ Liv.39.8.1.: „...consules ab exercitu bellorumque et provinciarum cura ad intestinae coniurationis vindictam avertit.”, illetve Liv.39.8.3.: „*Consulibus ambosque quaestio de clandestinis coniurationibus decreta est.*”

⁵⁷ Liv.39.8.4.: „...sed occultorum et nocturnorum antistes sacrorum.”

⁵⁸ Liv.39.8.6.: „...corruptelae primum omnis generis fieri coepit.”

⁵⁹ Liv.39.8.8.: „...sed falsi testes, falsa signa testamentaque ei indicia ex eadem officina exhibent: venena indidem intestinaeque caedes...”

⁶⁰ Liv.39.14.8.: „...qui coierint coniuraverintve...”

⁶¹ Liv.39.14.7.: „...et per totam Italiam”, illetve Liv.39.18.4., Liv.39.41.6.: Kr.e. 184-ben nyomozás Tarentumban.

telek ügyére.⁶² A *crimenek* közül Livius kiemeli a fajtalanságot, a gyilkosságot, a végrendelet- és pecséthamisítást, ezeket halálbüntetéssel sújtották.⁶³

Tágabb értelemben ide tartozott a római állam harckésztségének veszélyeztetése az állam anyagi alapjainak elvonásával, mely – *peculatus* elnevezéssel – önálló bűncselekménnyé vált, továbbá ide tartozott a római állam elárulása a túlvilági hatalmakkal szemben: a *sacrilegium*, mely szintén önállósult, ezért ezeket a későbbiekben külön tárgyalom.

Végül ide sorolhatók azon esetek is, amikor egyértelműen *perduellio*-ról kapunk tudósítást, de a konkrét cselekmény ismeretlen, vagy ellentétes hagyományok is ismertetésre kerülnek,⁶⁴ ide értve azon eseteket is, amikor a valós ok nyilvánvalóan bosszú a korábbi sérelemért.⁶⁵

Repetunda

A *repetunda* kezdetben nem volt önálló bűncselekmény,⁶⁶ egyrészt az általános szabályok tiltották azt, hogy a magisztrátus tevékenységéért anyagi ellenszolgáltatást kérjen vagy fogadjon el római polgároktól, másrészt viszont a provinciában élő meghódított népeket a római jog kezdetben egyáltalán nem védte. A tartományi tisztségviselők mohósága azonban azzal fenyegetett, hogy a provinciában az elégedetlenség a római uralom elleni felkeléseket vált ki, ami viszont már érintette a római államot is, ezért fokozatosan kialakult a fenti magatartás bűncselekményként való üldözése. Ennek első esetei a *hispaniai* provinciái helytartók ellen Kr.e. 171-ben megindított eljárások, ahol Livius még nem használja későbbi bűncselekmény *terminus technicus*-át.⁶⁷ Ekkor az eljárás még rendkívüli volt, hiszen a szenátus külön engedélye volt ehhez szükséges, a vádlók pedig nem maguk a sértettek, hanem az általuk megbízott római polgárok voltak.⁶⁸ A három⁶⁹ ismertetett eljárásból egy felmentéssel,⁷⁰ a másik kettő

⁶² Liv.39.14.9.: „...ne qua sacra in aperto fierent.”

⁶³ Liv.39.18.4.: „...qui stupris aut caedibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subiectione testamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali poena adficiabant.”

⁶⁴ Liv.2.41.11.: Kr.e. 485-ben a volt konzult ítélték el, talán földreform tervszete miatt, mert a szövetségeknek is akart földet osztani „... a quaestoribus Caesone Fabio et L. Valerio diem dicam perduellionis, damnatumque populi iudicio, dirutas publice aedes.”

⁶⁵ Liv.24.43.3.: Kr.e. 214-ben a korábbi cenzorok ellen, mert a vádlót cenzeni megrovással sújtották.

⁶⁶ Az első törvény a *lex Calpurnia de repedundis* Kr.e. 149-ben, lásd BAUMAN: i. m. 22. p., MOMMSEN: i. m. 708. p., ZLINSKY: i. m. 138. p.

⁶⁷ Bizonytalanságát mutatja: „Cum et alia indigna quererentur” ami inkább erkölcsi mint jogi helytelenítés. A konkrét vád: „...pecunias captas...” (Liv.43.2.3.)

⁶⁸ Liv.43.2.3.: „...daret patronusque quos vellent sumendi potestatem faceret.”

⁶⁹ Liv.43.2.11.: A harmadik után: „...praetor....dein repente in provinciam abiit, ne plures ab Hispanis vexarentur.”

⁷⁰ Liv.43.2.6.: „Bis ampilatus, tertio absolutus est reus.”

önkéntes száműzetéssel ért véget.⁷¹ Ekkor tehát a kizsarlott összeg visszakövetése még nem volt lehetséges, annak lehetősége csak később, törvényhozás útján jelent meg.

Sacrilegium

A *sacrilegium* a megszentelt helyről való lopás,⁷² a római államot a túlvilág felé tett felajánlásai miatt érintette közvetlenül. Mivel a rómaiak rendkívüli módon vigyáztak arra, hogy a túlvilágiak jóindulatát mindig bírják, ezért ezen bűncselekmények ellen valószínűleg már a kezdetektől fogva szigorúan léptek fel,⁷³ a cselekményt még a speciális bűncselekmény fogalom kialakulása után is gyakorlatilag az állam elleni összeszküvésnek fogták fel.⁷⁴ Az első Livius által említett eljárás Q. Pleminius és társai ügye Kr.e. 205-ből, akik *Locri* megszállása közben – többek között – kirabolták Proserpina híres szentélyét is. A vizsgálat Pleminiust és 32 társát bűnösnek találta, akiket ezután Rómába vittek,⁷⁵ ahol börtönben őrizték őket,⁷⁶ majd a nép⁷⁷ elé kerültek, ahol több tárgyalási napot is tartottak. Livius szerint Pleminiust a biztos elítéléstől csak az eljárás alatt bekövetkezett halála mentette meg.⁷⁸ Kr.e. 200-ban ugyanitt újabb *sacrilegium*⁷⁹ történt, mely ügyben a szenátus utasítására újabb nyomozást folytattak, majd a Rómában elítélt tetteseket a helyszínen végezték ki a következő évben.⁸⁰

A mási ügy Kr.e. 174-ben Fortuna Equestris templomának építéséhez kapcsolódott. Q. Fulvius Flaccus censor ennek során Brutiniumba utazott és Iuno Lacinia templomának márvány tetejét félig leszedette, majd azt Rómába szállította. Livius ezt egyértelműen szentségtörésnek minősíti,⁸¹ amit bizonyít az is, hogy a szenátus elrendelte az eredeti állapot helyreállítását.⁸² A censor ellen

⁷¹ Liv.43.2.10.: „...cum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum vertisse.”

⁷² MOMMSEN: i. m. 760. p.

⁷³ Egyben mindig elrendelték a hiányzó érték visszapótlását és engesztelő áldozat bemutatását. (Liv.29.21.4.: „...in thesauris reposuerunt ac piacularare sacrum fecerunt.”, illetve Liv.32.1.7.)

⁷⁴ Liv.32.1.7. „coniuratio”.

⁷⁵ Liv.29.21.12.: „Pleminium et ad duo et triginta homines cum eo damnaverunt atque in catenis Romam miserunt...”

⁷⁶ Liv.29.22.7.: „...extemplo in carcerem conditi”.

⁷⁷ Liv.29.22.7.: „Ac primo producti ad populum...”

⁷⁸ Liv.29.22.9.: „Mortuus tamen prius in vinclis est quam iudicium de eo populi perficeretur.”, Pleminius haláláról lásd még Liv.29.22.10. és Liv.34.44.7. :Kr.e. 194-ben.

⁷⁹ Liv.31.12.2.: „...non cessari ab sacrilegiis...”

⁸⁰ Liv.32.1.8.: „...quos sacrilegii compertos in vinculis Romam misisset, Locros mitteret ad supplicium...”

⁸¹ Liv.42.3.3.: „...sacrilegium...”

⁸² Liv.42.3.10.: „...ut eae tegulae reportandae in templum locarentur piaculariaque Iunoni fieret.”

azonban nem indult eljárás, mivel hivatala letétele után nemsokára öngyilkosságot követett el, melyet mindenki megérdemelt túlvilági büntetésnek tartott.⁸³

A harmadik utalás egy részletesebben nem ismertetett per Kr.e. 170-ből, ahol C. Lucretius praetort 1.000.000 *as* büntetésre ítélték,⁸⁴ mert a szövetséges Chalcis városát és annak templomait kirabolta.⁸⁵ A büntetés itt ugyan nem főbenjáró, amit talán a gyengébb szövetségi kapcsolattal lehet magyarázni, ugyanakkor a pénzbüntetés összege tekintélyes.

Peculatus

A lopás másik, a közjog által üldözött esete a nem szent állami vagyon elvétele.⁸⁶ Ennek elkövetői kezdetben leggyakrabban a hadvezérek lehettek, akik a hadizsákmánnyal nem tudtak elszámolni. Ez a vád – hasonlóan a csatavesztés miatti ügyekhez – minden egykori hadvezér ellen megindítható volt, ellentétben viszont, a korábban bemutatott tényállással, ez inkább a sikeres hadvezéreket fenyegette. Az első ilyen per M. Furius Camillus ellen indult Kr.e. 391-ben a veii zsákmány ügyében.⁸⁷ A vádlott – miután felmentése reménytelennek tűnt –, a pénzbírság elől inkább önkéntes száműzetésbe vonult, távollétében 15.000 *as* büntetésre ítélték⁸⁸ és száműzték is.⁸⁹ Livius nem ír a konkrét vádról,⁹⁰ de az egyértelmű, hogy Camillus ekkor már elveszítette korábbi népszerűségét.

A másik ismert ügy a két Scipio pere Kr.e. 187-ben,⁹¹ akiket állami pénz eltulajdonításával vádoltak,⁹² a konkrét összeg Livius szerint mindkét esetben négymillió *sestertius* volt.⁹³ P. Scipio Africanus méltatlanságnak tekintette az egész eljárást,⁹⁴ a szenátusban korábban még az elszámolást is szétlépte,⁹⁵ a népgyűlés előtti eljárást pedig előbb hazafias érzelmek felszításával,⁹⁶ majd

⁸³ Liv.42.28.12.: „...vulgo Iunonis Laciniae iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant.”

⁸⁴ Liv.43.8.10.

⁸⁵ Liv.43.7.10.: „Apud se templa omnibus ornamentis spoliata, compilatque sacrilegiis....”.

⁸⁶ MOMMSEN: i. m. 761. p.

⁸⁷ Liv.5.32.8.: „Qui die dicta ab L. Apuleio tribuno plebis propter praedam Veientam...”

⁸⁸ Liv.5.32.9.: „Absens quindecim milibus gravis aeris damnatur.”

⁸⁹ Liv.5.46.11.: „...quod nec iniussu populi mutari finibus posset...”, ahonnan csak később hívták diktátorként vissza: „...revocatus de exilio...” (Liv.5.46.10.)

⁹⁰ Plut.Cam.12.1.: a zsákmányból származó bronz ajtó elsikkasztása.

⁹¹ Liv.38.50.5.: „...P. Scipioni Africano, ..., duo Q. Petilii diem dixerunt.”

⁹² Liv.38.51.1.: „...suspicionibus magis quam argumentis pecuniae captae rem accusarunt....”

⁹³ Liv.38.55.12.

⁹⁴ Liv.38.55.12.: „...cum bis milliens in aerarium intulisset, quadragens ratio ab se posceretur.”

⁹⁵ Liv.38.55.11.

⁹⁶ Liv.38.51.12.: „Simul se universa contio avertit et secuta Scipionem est....”

betegségére hivatkozva elszabotálta,⁹⁷ amihez Ti. Sempronius Gracchus nyújtott segítséget.⁹⁸ Halála után L. Scipio Asiaticust vádolták és ítélték el az Antiochus király elleni hadjáratból származó négymillió *sestertius* elsikkasztásáért.⁹⁹ A vádat előbb kiterjesztették legátusaira, quaestorára sőt még két írnokra és egy törvényszolgára is, hiszen ekkora összeget egyedül nem lehetett elsikkasztani.¹⁰⁰ A fenti személyek nagy részét azonban még a praetor felmentette,¹⁰¹ az egyik legátust és a quaestort azonban Scipioval együtt elítélték. Scipiot a bebörtönzés-től¹⁰² csak Gracchus fellépése mentette meg.¹⁰³

Végezetül a harmadik *peculatus* miatti eljárás M. Acilius Glabrio ellen indult, mert ellenfelei az elítéltetésével akarták megakadályozni azt, hogy a cenzori tisztségre pályázzon, és amikor jelöltségétől visszalépett, a vád is elejtésre került.¹⁰⁴ Csak utalást találunk egy valószínű *peculatus* tényállásra, amikor a hadvezér a hadizsákmányból magáncélra építkezést folytatott.¹⁰⁵

A *peculatus* azonban nem csak hadvezér, hanem állami pénz kezelésével foglalkozó más hivatalnok, tipikusan az aedilis ill. annak beosztottai is elkövethettek.¹⁰⁶ Sőt a *peculatus* tényállását legkésőbb a második pun háború idején kiterjesztették az állammal szerződéses kapcsolatban álló társaságok tagjaira is, ha egyikük az államot megkárosította. Ennek legrészletesebben tárgyalt esete Kr.e. 215-ben M. Postumius és társai¹⁰⁷ pere, akik kihasználták azt, hogy a nehéz helyzetben lévő állam a halasztott fizetésért cserében átvállalta a szállítmányokban a *vis maior* okozta károkat,¹⁰⁸ és ezt csalásra¹⁰⁹ használták fel: hamis károkat jelentettek be és fizettettek ki az államkasszával.¹¹⁰ Amikor az ügy kipattant, a néptribunusok először M. Postumiust 200.000 *as* büntetés megfizetésére ítélték,¹¹¹ aki azonban ahelyett hogy ezt gyorsan tudomásul vette volna, társaival zavargást kezdeményezett a népgyűlésen és ezzel megakadályozta.

⁹⁷ Liv.38.52.3.: „...L. Scipio morbum causae esse cur abesset excusabat.”

⁹⁸ Liv.38.52.10.: „...se P. Scipionem priusquam Romam redisset accusari non passurum...”

⁹⁹ Liv.38.55.10.: „...quod tantae summae...”

¹⁰⁰ Liv.38.55.5.: „...ut omnia contacta societate peculatus viderentur...”

¹⁰¹ Liv.38.55.5.: „...absoluti sunt...”

¹⁰² Liv.38.60.2.: „...ni refetatur pecunia in publicum, quae iudicata sit, ...et in vincula duci iubeat.”

¹⁰³ Liv.38.60.6.: „...non passurum inter hostes populi Romani in carcere et vinculis esse...”

¹⁰⁴ Liv.37.57.12. és Liv.37.58.1.: pedig már két tárgyalást is tartottak, a javasolt büntetés 100.000 *as* volt.

¹⁰⁵ Liv.43.4.5.: Kr.e. 170. Lucretius praetor

¹⁰⁶ Liv.30.39.7.: Kr.e. 202-ben az aedilis beosztottai: „Pecuniam ex aerario scribae viatoresque aedilicii clam egressisse per indicem damnati sunt.”, őket elítélték, ami az aedilisre is kihatott: „...damnati sunt, non sine infamia Luculli aedilis...” (Liv.30.39.7)

¹⁰⁷ Liv.25.1.4.: nevesítve még T. Pomponius

¹⁰⁸ Liv.23.49.2.

¹⁰⁹ Liv.25.3.11.: „Ea fraus indicata...”

¹¹⁰ Liv.25.3.12.: „...et ementiti falsa naufragia et ea ipsa quae vera renuntiaverant fraude ipsorum facta erant, non casu.”

¹¹¹ Liv.25.3.13.: „ducentum milium aeris multam M. Postumio dixerunt.”

lyozták a szavazást.¹¹² Ezzel elkövették a már fentiekben tárgyalt hazaárulást, ezért a néptribunusok visszavonták a kiszabott pénzbüntetést, és most már főbenjáró bűncselekmény vádját¹¹³ emelték ellenük, mely során számkivetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélték a társaságok tagjait.¹¹⁴

A *peculatus* esetében a marasztalás mindig pénzbírság volt, melynek összege kezdetben csekély 15.000 *as*,¹¹⁵ később már 100.000 *as*¹¹⁶ sőt 4.000.000 *sestertius*¹¹⁷ is lehetett, mely ekkor már igazodott a sikkasztott összeg nagyságához, sokszor azonban Livius csak utal a marasztalásra a konkrét összeg megjelölése nélkül,¹¹⁸ az esetek egy részében pedig a történetíró tanúságtétele szerint még eljárás sem indult.¹¹⁹

Parricidium

Az emberölés¹²⁰ már szintén a legrégebbi időtől fogva *crimennek* minősült. Ha valaki megölt egy római polgárt, nemcsak az adott polgár magánérdekét sértette meg, hanem az egész közösség érdekét is, hiszen így megfosztotta a közösséget egy (tényleges vagy potenciális) katonától. Emberölési ügyekről azonban lényegesen kevesebb számban találunk Liviusnál tudósítást, tulajdonképpen csak ott, ahol az ügy politikai színezetet is kapott. Ilyen volt Q. Caeso¹²¹ pere Kr.e. 461-ből, mely először valószínűleg hazaárulásként¹²² indult és csak később társult hozzá egy emberölési vád,¹²³ melyek miatt a vádlott önkéntes száműzetésbe vonult. Az ügy később Volscinus hamis tanúzási perében folytatódott, mivel Kr.e. 459-ben bizonyítékok kerültek elő, hogy korábban hamisan tanúskodott

¹¹² Liv.25.3.19.: „...et rem ad seditionem spectare, ni propere dimittitis plebis consilium?”

¹¹³ Liv.25.4.8.: „...omissa multae certatione rei capitalis diem Postumio dixerunt...”

¹¹⁴ Liv.25.4.9.

¹¹⁵ Liv.5.32.9.

¹¹⁶ Liv.37.58.1.: Kr.e. 189-ben „...centum milium multa irrogata est...”

¹¹⁷ Liv.38.55.12.

¹¹⁸ Liv.22.35.3.: A Kr.e. 217 év eseményei során utal egy korábbi elítélésre: „L. Aemilium Paulum, qui cum M. Livio consul fuerat, ex damnatione collegae, ex qua prope ambustus evaserat,” lásd még Liv.29.37.9-10. Kr.e. 204.-ben: M. Livius Salinator korábban elítélték, részletek nélkül.

¹¹⁹ Liv.39.6.5.: Kr.e. 187-ben diadalmenetet Cn. Manlius Volso csak akkor tartotta meg, amikor a praetor tisztsége lejárt, hogy az ne tudja őt bevádolni „...ne Q. Terentio Culleone praetore causam lege Petillia deceret...”

¹²⁰ Liv.4.15.1.: Nem az, ha a diktátor parancsának nem engedelmeskedőt ölnek meg: „...Maelium iure caesum pronuntiavit etiam si regni crimine insons fuerit qui vocatus a magistro equitum ad dictatorem non venisset.”, lásd még Liv.4.14.6., nem az, ha házi hatalom keretében történt: Liv.1.26.9. „...si filiam iure caesam iudicare...”

¹²¹ Liv.3.13.8.: „Hic primus vades publico dedit.”

¹²² Liv.3.11.9.: Kr.e. 461-ben „...capitis diem dixit...”

¹²³ Liv.3.13.2.: „...punga ictum ab Caesone cecidisse...”

Caeso perében.¹²⁴ Bár az ügy egy évig húzódott, de végül őt is elítélték¹²⁵ és ő is száműzetésbe vonult.¹²⁶

Kr.e. 436-ban Sp. Maelius néptribunus megvádolta¹²⁷ L. Minucius korábbi praefectus annonae-t¹²⁸ és törvényjavaslatot tett Servilius Ahala korábbi lovasági parancsnok javainak elkobzására is.¹²⁹ A vád Minucius ellen az volt, hogy korábban hamis váddal tört Maelius vesztére,¹³⁰ Ahala ellen pedig azt hozta fel, hogy ítélethozatal nélkül megölt egy római polgárt.¹³¹ Azonban egyik ügy sem jutott el döntésig.¹³²

Kezdetben az emberölési ügyek sajátos alfaját képezték a méregkeverési ügyek, melyben – veszélyességük miatt – különös szigorúsággal léptek fel; ezzel magyarázható, hogy a méregkeverés már a XII táblás törvényben megemlítésre került,¹³³ később pedig önálló bűncselekménnyé vált.¹³⁴ Livius szerint az első méregkeverési ügy Kr.e. 331-ban indult.¹³⁵ A feljelentésre indult nyomozás során¹³⁶ húsz asszonyt tetten is értek, akik közülük ketten a XII táblás törvény rendelkezésével védekeztek.¹³⁷ Erre felajánlották nekik a próbát: igyának a szerekből, hogy igazukat bizonyítsák, amit némi tanakodás után meg is tettek, így végeztek magukkal. Ez után további nyomozás következett, majd összesen 170 matrónát ítélték el, de a büntetésről sajnos nem ír Livius. A szigorú fellépés ellenére méregkeverési ügyek később is tömegesen történtek.¹³⁸

¹²⁴ Liv.3.24.6.: „Nisi ita esset, multi privatim ferebant Volscio iudicem. Cum ad iudicium ire non auderet...”

¹²⁵ Liv.3.29.7.

¹²⁶ Liv.3.29.7.: „Volscius damnatus Lanuvium in exilium abiit...”

¹²⁷ Liv.4.21.3.: „Minucio diem dierat...”

¹²⁸ Liv.4.13.7.

¹²⁹ Liv.4.21.3.: „...et Minucio diem dixerat et rogationem de publicandis bonis Servili Ahalae tulerat...”

¹³⁰ Liv.4.21.4.: „...falsis criminibus a Minucio circumventum Maelium arguens,”

¹³¹ Liv.4.21.4.: „...Servilio caedem civis indemnati abiciens.”

¹³² Liv.4.21.4.: „Quae vaniora ad populum ipso auctore fuere.”

¹³³ XII táblás törvény: 8.25. (D.50.16.236.pr. Gai.): „...qui venenum dicit, adicere debet, utrum malum an bonum...”

¹³⁴ MOMMSEN: i. m. 636. p.

¹³⁵ Liv.8.18.11.: „Neque de veneficiis ante eam diem Romae quaesitum est.”

¹³⁶ Liv.8.18.4.

¹³⁷ Liv.8.18.8.: „...cum ea medicamenta salubria esse contenderent,” vö: XII táblás törvény: 8.25. (D.50.16.236.pr. Gai.)

¹³⁸ Liv.39.41.5.: Kr.e. 184-ben „...quaestiones veneficii...” ekkor kétezer embert ítélték el, míg Kr.e. 180-ban „...et veneficii quaestio...” során (40.37.4.) pedig háromezret (40.43.3.),

Egyéb crimenek

Csak említés szintjén találkozunk az előbbi részben már említett, a XII táblás törvényben szereplő egyéb *crimenek*kel: A hamis tanúzás¹³⁹ (ide értve a hamis vádat is) előfordult, ugyanakkor ez Liviusnál mindig kötődik egy másik (emberölési) perhez,¹⁴⁰ így ezeket korábban már tárgyaltam. Más, önállóan szereplő hamis vád tárgyában indított ügyre csak egy bizonytalan utalást találunk M. Manlius ügyével kapcsolatban Kr.e. 385-ben. A megindult eljárás során azonban a súlyosabb hazaárulási ügy miatt ez utóbbi a háttérben maradt.¹⁴¹ A tűzvésszokozást¹⁴² Livius csak két helyen említi, Pleminius a börtönből állítólag a tűzvésszel okozott zűrzavar során akart megszökni,¹⁴³ ha igaz az, hogy nem végezték ki korábban; illetve a bacchanáliák elleni fellépés során a hatóságok tartottak a tűzvésszokozástól.¹⁴⁴

A jogfejlődésre szolgáló példa, hogy megjelentek azon eljárások, melyeket a külön törvényekben meghatározott, a közföldre¹⁴⁵ és közlegelőre¹⁴⁶ vonatkozó maximális birtoknagyságot előíró rendelkezések megszegése miatt indítottak, ide értve a Livius által csak „bírságként” említett, de annak alapjául nem nevesített ügyekben indult eljárásokat is.¹⁴⁷ Szintén ide sorolhatók az uzsora¹⁴⁸ és a gabonával való üzérkedés¹⁴⁹ miatti perek is.¹⁵⁰

A nemi erkölcs ellen bűncselekmények közül a *stuprum*¹⁵¹ bűncselekménye is megjelenik, amit férfi és nő egyaránt elkövethetett, az üldözésben csak eljárásjogi szempontból volt különbség, de ellenpéldát is találunk ugyanis előfor-

¹³⁹ XII táblás törvény: 8.23. (Gell. 20.1.53.)

¹⁴⁰ Liv.3.29.6.: Kr.e. 458-ban Volscius ellen „...*falsi testis*...”, Liv.4.21.4.: Kr.e.436-ban Minucius ellen „...*falsis criminibus a Minucio circumventum Maelium arguens*...”

¹⁴¹ Liv.6.16.1.: Kr.e. 385-ben M. Manlius az atyát vádolta meg közlopással hamisan: „...*falso crimine senatus oblataeque vani furti invidiae*...”

¹⁴² XII táblás törvény: 8.10.

¹⁴³ Liv.29.22.10.: Kr.e. 204 „...*quos pretio corruperat, aliquot locis urbem incendere*...”, Liv.34.44.7: Kr.e. 194-ben is említi: „...*qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent*.”

¹⁴⁴ Liv.39.14.10.: Kr.e. 186-ban: „...*ne qui nocturni coetus fierent*...”

¹⁴⁵ Liv.7.16.9.: Kr.e. 357-ben Stolo ellen 10.000 as: „...*cum filio possideret emancipandoque filium fraudem legi fecisset*...”, Liv.10.13.14.: Kr.e. 298-ban.

¹⁴⁶ Liv.10.23.13.: Kr.e. 295-ben „...*pecuariis damnatis*...”, Liv.10.47.4.: Kr.e. 292-ben, Liv.33.42.10.: Kr.e. 196-ban, Liv.35.10.12.: Kr.e. 193-ban.

¹⁴⁷ Liv.24.16.19.: utalás Kr.e. 214-re, Liv.27.6.19.: Kr.e. 210-ben, Liv.30.39.8.: Kr.e. 202-ben, Liv.31.50.2.: Kr.e. 200-ban, Liv.38.35.6.: Kr.e. 189-ben.

¹⁴⁸ Liv.10.23.12.: Kr.e.295-ben „...*aliquot feneratoribus diem dixerunt*...”, Liv.35.41.9. Kr.e. 192-ben: „*ludicata in faeneratores*”

¹⁴⁹ Liv.38.35.5.: Kr.e. 189-ben „...*ex pecunia qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt*...”

¹⁵⁰ Nem tartozott ide a *coercitio* keretében való fellépés: Liv.32.27.3.: Kr.e. 198-ben M. Porcius Cato Szardínia szigetén: „...*fugatique ex insula faeneratores et sumptus*,”

¹⁵¹ MOMMSEN: i. m. 694. p.

dultak olyan esetek is, amikor a nők¹⁵² ügyében is a népgyűlés járt el, holott erre egyébként csak férfiak ügyében volt szükség.¹⁵³

Összefoglalás

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a Livius munkájában található *crimenek* megfelelnek a korai jog kevésbé differenciált rendszerének: a *crimenek* többsége ha nem az emberölés, akkor a tágan értelmezett hazaárulás tényállása alá sorolható. A XII táblás törvényben szabályozott egyéb *crimenek* előfordulása Livius művében csekély, majdnem elhanyagolható. Ezt nyilván az is indokolja, hogy a történetíró számára a politikai jellegű hazaárulási ügyek voltak a legérdekesebbek. Az eljárások vonatkozásában tisztán kirajzolódik az a kép, hogy a vádemelés¹⁵⁴ vagy annak elmaradása¹⁵⁵ a vádelejtés¹⁵⁶ illetve a marasztalás¹⁵⁷ (marasztalás esetén még a büntetés mértéke is¹⁵⁸) vagy a felmentés¹⁵⁹ nagymértékben függött a per megindulásakor fennálló politikai helyzettől,¹⁶⁰ az érintettek politikai kapcsolataitól¹⁶¹ illetve a vádlott népszerűségétől¹⁶² vagy népszerűtlenségétől,¹⁶³ bár a népszerűség sem volt mindig elég a felmentés-

¹⁵² Liv.10.31.9.: Kr.e. 295-ben ellenpélda „...aliquot matronas ad populum stupri damnatus pecunia multavit...”, Liv.25.2.9.: Kr.e. 213-ban: „...aliquot matronas apud populum probi accusarunt, quaedam ex eis damnas in exilium ererunt...”

¹⁵³ Liv.8.22.2.: Kr.e. 328-ban hűsadamány mert korábban felmentették: „...populo viscreatio data a M. Flavio in funere matris...” Liv.8.22.3.: „...quod eum die dicta ab aedilibus crimine stupratae matris familiae absolvisset.”

¹⁵⁴ Liv.5.12. 1.: Kr.e.401-ben M' Sergius és L. Verginius ,

¹⁵⁵ Liv.4.40.9.: Kr.e. 423, ill. Liv.4.42.9. Kr.e. 422 egyik évben sem emelnek C. Sempronius ellen,

¹⁵⁶ Liv.24.43.3.: Kr.e. 214-ben a többi néptribunus fellépésére,

¹⁵⁷ Liv.3.31.6.: Kr.e. 454-ben T. Romilius és C. Veturius, Liv.4.41.10.: Kr.e. 423-ban M. Postumiust elítélték, de társát felmentették.

¹⁵⁸ Liv.26.3.8.: Kr.e. 212-ben Cn. Fulvius volt praetor ügyében csak a második tárgyaláson váltottak át pénzbüntetésről halálbüntetés vádjavaslatára, amit a vádlott hiába próbált megakadályozni.

¹⁵⁹ Liv.2.52.8.: Kr.e. 474-ben Sp. Servilius, Liv.4.41.10.: Kr.e. 423-ban T. Quinctiust felmentették, míg társát elítélték.

¹⁶⁰ Liv.25.3.11.: Kr.e. 213-ban Postumius és társai ellen még nem indult eljárás, csak egy évvel később (Liv.37.58.1) Kr.e. 189-ben elejtették a vádat M' Acilio Glabrio ellen, miután a vádlott visszalépett a cenzori tisztségre bejelentett pályázatától, Liv.43.2.11.: Kr.e. 171-ben az első *repetunda* ügyben a patronusok és a praetor is akadályozták az eljárást.

¹⁶¹ Liv.42.22.7.: Kr.e. 173-ban Popilius érdekében családja és az egyik konzul is közbenjárt a praetornál.

¹⁶² Liv.4.21.5.: Kr.e. 436-ban L. Minucius és Ser. Ahala, Liv.9.34.25: Kr.e. 310-ben Appius Claudius volt censor ellen, Liv.38.51.12.: Kr.e. 187-ben P. Scipio elszabotálta a népgyűlést, Liv.43.16.16: Kr.e. 169-ben Claudius Pulcher cenzort társa, Ti. Sempronius Gracchus közbenjárására mentették fel.

¹⁶³ Liv.5.32.8.: Kr.e. 391-ben M. Furius Camillus ellen, Liv.3.56.2.: Kr.e. 449-ben App. Claudius és Liv.3.58.9.: Sp. Oppius volt decemvirek ellen.

hez.¹⁶⁴ Érdekes kivételt képez az az eset – ami jól mutatja a régi jog szigorúságát és a vádhoz kötöttség elvét is –, miszerint egy kikényszerített eskü miatt maradt el a vádemelés Kr.e. 363-ban.¹⁶⁵ Az említett okok miatt előfordult, hogy nyilvánvalóan elkövetett bűncselekmények büntetés nélkül maradtak, míg egyes esetekben koholt vádak alapján is születtek marasztaló ítéletek. Azonban ezek még a politika által érintett ügyekben is inkább kivételes esetként figyelhetők meg. Ezen ügyek többségére is igaz az, hogy ugyan néha csak évek múlva, de mégis bekövetkezett a felelősségre vonás, a politikailag nem érintett ügyekben pedig mindig sor került arra.

Irodalomjegyzék

- CICERO: *De re publica*. The Loeb Classical Library, London, 1988, ford: C.W.Keyes.
- LIVIUS: *A római nép története a város alapításától*. Budapest, 1982 ford: Kiss Ferencné, Muraközi Gyula.
- LIVIUS: *Ab urbe condita I–XIV*. The Loeb Classical Library, London, 1968–1984, ford: B.O. Foster, E. T. Sage, F.G. Moore, A.C. Schlesinger.
- PLUTARCHOS: *Vitae II*. The Loeb Classical Library, London 1985, ford: Bernadette Perrin.
- POLYBIOS: *Historia I*. The Loeb Classic Library, London 1979, ford: W.R. Paton.
- A Tizenkétáblás Törvény töredékei*. Fordította és összeállította: Zlinszky János, Budapest, 1991.
- BAUMAN, RICHARD A.: *Crime and Punishment in Ancient Rome*. London and New York, 1996.
- MOMMSEN, THEODOR: *Römisches Strafrecht*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt Graz, 1955 (a Duncker & Humblot 1899-es kiadás reprint kiadása).
- ZLINSZKY JÁNOS: *Római Büntetőjog*. Budapest, 1991.

---

¹⁶⁴ Liv.6.20.11.: Kr.e. 385-ben M. Manliust a Capitolium korábbi megment

ISTVÁN BAJÁNHÁZY

ÖFFENTLICHE STRAFTATEN (CRIMINA) IN DEN WERKEN VON
TITUS LIVIUS

(Zusammenfassung)

Titus Livius hat sein Werk als Historiker geschrieben, doch können wir daraus wertvolle Informationen für die Rechtsfragen und Rechtsentwicklung der ersten Jahrhunderten der römischen Republik gewinnen. Livius berichtet uns in unserem Thema hauptsächlich über Rechtsprozesse, die mehr oder wenige politische Auswirkungen hatten. Die Mehrheit der Stellen berichten uns über verschiedenen *Perduellio*-Tatbeständen. Mordprozesse sind relativ wenig und alle anderen *crimina* wurden nur selten erwähnt (z.B. Brandstiftungen im Zusammenhang mit dem Pleminius-Prozeß, diese Stelle ist jedoch fraglich. Während des berühmten Bacchanalia-Prozesses sind auch Fälschungen und auch andere schwere *crimina* ans Licht gekommen.)

Perduellio im engsten Sinne ist das Landesverrat: Gemeinschaft mit dem Landesfeinden, Überlauf. Bei Livius sind doch die meisten Tatbestände in breiterem Sinne zu verstehen: auch der Aufstand der Soldaten (*seditio*) gehört dazu, obwohl diese Fälle meistens durch die Koerzitionsmacht der Feldherren bestraft worden sind, wurden doch ausnahmsweise auch solche Strafprozesse geführt. Der Schlachtverlust der Feldherren wurde meistens nur mit Geldstrafen in Höhe von etwa 10.000–15.000 Assen bestraft. Wenn aber der Verlust mit der Feigheit des Feldherren zusammenhing, wurde der Mulpprozess zum Kapitalverfahren umgewandelt (z.B: gegen Cn. Fulvius im Jahre 211 v.Chr.). Weitere Tatbestände im Zusammenhang mit der Kriegsführung waren die Verletzungen der Beamtenpflichten (unerlaubte Kriegsführung, Überschreitung der Provinzgrenzen, Plünderung und auch Ausnutzung der Arbeitskraft der Soldaten für Privatsache). Verletzungen der Beamtenpflichten kamen auch in den Friedenszeiten vor, etwa Überschreiten der Machtausübung auch in Zeit oder in Zuständigkeit, Nichtausübung der Macht, oder Bestechung und *repetunda*. Die *repetunda* war am Anfang kein Delikt, weil die *peregrini* keinen Rechtsschutz gegen die Willkür der römischen Beamten gehabt haben. Erst im Jahre 171 v. Chr. berichtet uns Livius von dem ersten Repetundaprozeß, als über ein durch den Senat erlaubtes Spezialverfahren. Zum *perduellio*-Tatbestände zählt sich einige Handlungen durch den Wahlkampf, auch unerlaubte Bewerbungen während des Wahlkampfs, der *ambitus*.

Im Bereich des *sacrilegium* kennen wir die Prozesse gegen Pleminius 205 v. Chr. und Lucretius 170 v. Chr., aber Flaccus der Zensor hat kurz nach seiner Tat Selbstmord begangen.

Peculatus kam auch oft vor: wir kennen den Prozeß gegen Camillus, gegen die beiden Scipiones und auch gegen Glabrio. Nicht einmal die berühmtesten und erfolgreichsten Feldherren konnten die Verurteilung vorbeugen. Berühmt ist der Prozeß gegen Pleminius und seine Mittäter, der zuerst nur wegen *peculatus* begonnen wurde und sie nur später nach der Störung der Volksversammlung wegen *perduellionis* bestraft wurden.

Über Mordprozesse (*parricidium*) berichtet uns Livius nur selten; nur dann, wenn es einen politischen Zusammenhang gab: Caeso ist ins Exil gegangen im Jahre 461 v.Chr., aber die Tötung Maelius von Servilius Ahala ist von dem Diktator für gerecht gehalten worden im Jahre 436 v.Chr., obwohl kein Mordverfahren darauf gefolgt hat. Die Giftmischerei wurde zwar auch im Zwölftafelgesetz erwähnt, über den ersten solchen Prozeß wurde bei Livius aus dem Jahre 331 v. Chr. berichtet.